

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชนหลายชุมพลเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปเป็นรายงานการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

1. บริบทของชุมชนหลายชุมพล
  - 1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน
  - 1.2 ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม
  - 1.3 แผนพัฒนาสามปี (ปี พ.ศ.2554-2556) เทศบาลตำบลหลายชุมพล
2. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
  - 2.1 ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้
  - 2.2 องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้
  - 2.3 ความหมายของความสนใจใฝ่รู้
  - 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสนใจใฝ่รู้
3. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ
  - 3.1 ความหมายของจิตสาธารณะ
  - 3.2 องค์ประกอบของจิตสาธารณะ
  - 3.3 การพัฒนาจิตสาธารณะ
  - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ
4. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 4.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปลูกฝังจิตสำนึก
  - 4.3 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 4.4 ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. บริบทของชุมชนหลายชุมพล

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

เทศบาลตำบลหลายชุมพล ได้ยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลหลายชุมพล เป็นเทศบาล เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2551 โดยพิจารณาจากจำนวนประชากร และรายได้ของท้องถิ่น

เป็นฐาน และมีคณะผู้บริหารเทศบาลที่เข้ามาบริหารจัดการท้องถิ่น ในรูปแบบเทศบาลตำบลขนาดกลางเป็นต้นมา ทำให้พื้นที่ที่มีความเจริญด้านกายภาพ ทั้งนี้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนยังไม่สามารถพัฒนาได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเด็กเยาวชนที่รับเอาวัฒนธรรมเมืองมาเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม (เทศบาลตำบลพลายชุมพล, 2553)

ตำบลพลายชุมพลปัจจุบันประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ 1 บ้านวังหิน (เดิมที่มีวังदानเก่าแก่ ถ้ำและเกาะอยู่บริเวณหน้าวัดในแม่น้ำ ซึ่งหน้าวังจะหันหน้าไปทางตำบลห้วยรอบ และทางบ้านวังหิน และเป็นด้านหลังของวัง)

หมู่ 2 บ้านวัดตาลหรือวังตาล (มีความหมายจากบริเวณดังกล่าวมีต้นตาลอยู่เป็นจำนวนมาก)

หมู่ 3 บ้านวัดตาล

หมู่ 4 บ้านพลายชุมพล (ชนรุ่นหลังเล่าว่าเมื่อก่อนอยู่ใกล้วัดพระราชวังจันทร์ และพื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ จึงนิยมนำช้างพลายมามากัดไว้)

หมู่ 5 บ้านบางพะยอมใต้ (มีความหมายจากต้นพะยอมที่มีการปลูกกันมากในสมัยก่อน)

(1) ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

ที่ตั้ง

เทศบาลพลายชุมพล เดิมได้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2539 และต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2551 มีที่ตั้งอยู่ที่เลขที่ 66/2 หมู่ที่ 2 ถนนไผ่ขนาน-วัดตาล ตำบลพลายชุมพล อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000

อาณาเขตการปกครอง

เทศบาลตำบลพลายชุมพลแบ่งการปกครองเป็น 5 หมู่บ้านและเขตการเลือกตั้ง 2 เขต ได้แก่

เขตการเลือกตั้งที่ 1 มีสมาชิกสภาเทศบาลจำนวน 6 คน มีอาณาเขตการปกครองครอบคลุม

หมู่ที่ 1 บ้านวังหิน

หมู่ที่ 2 บ้านวัดตาล

หมู่ที่ 3 บ้านวัดตาล

เขตการเลือกตั้งที่ 2 มีสมาชิกสภาเทศบาลจำนวน 6 คน มีอาณาเขตการปกครอง
ครอบคลุม

หมู่ที่ 4 บ้านพลายชุมพล

หมู่ที่ 5 บ้านบางพะยอมใต้

(2) โครงสร้างการบริหารงาน

เทศบาลตำบลพลายชุมพล มีโครงสร้างการบริหารงาน และสภาเทศบาลตำบล
พลายชุมพล ประกอบด้วย ผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาล และลูกจ้าง ดังนี้

คณะผู้บริหาร

1. นายวิมล	พรพ่วง	นายกเทศมนตรี
2. นายธวัช	สุ่มโยง	รองนายกเทศมนตรี
3. นายทรงวุฒิ	นุ่นนิ่ม	รองนายกเทศมนตรี
4. นางสาวอวยพร	จุงทรัพย์	เลขานุการนายกเทศมนตรี
5. นายมานะ	สุดแสง	ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี
6. ร.ต.ถนัด	สมอาจ	ผู้ช่วยที่ปรึกษานายกเทศมนตรี

(3) ข้อมูลประชากร

เทศบาลตำบลพลายชุมพลมีจำนวนครัวเรือน 2,500 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 7,060
คน เป็นชาย 3,043 คน หญิง 4,017 คน โดยจำแนกจำนวนประชากรตามหมู่บ้านได้ดังนี้

หมู่ที่ 1 จำนวน 497 คน

หมู่ที่ 2 จำนวน 968 คน

หมู่ที่ 3 จำนวน 1,599 คน

หมู่ที่ 4 จำนวน 1,326 คน

หมู่ที่ 5 จำนวน 2,670 คน

(4) สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชาชน ได้แก่ การเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาเป็นกลุ่มอาชีพหลัก
โดยมีกลุ่มอาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างทั่วไป รับราชการ ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว

(5) สภาพทางสังคม

เทศบาลตำบลพลายชุมพลมีสถานศึกษาสถาบันและองค์กรทางศาสนา และหน่วยงาน
สาธารณสุขในพื้นที่ ดังนี้

มีสถานศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านพลายชุมพล เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เป็นสถาบันอุดมศึกษาเปิดสอนระดับปริญญาตรี จนถึงระดับ

บัณฑิตศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านพลายชุมพล เป็นสถานศึกษาภายใต้การดูแลของเทศบาล ตำบลพลายชุมพลเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กเล็ก

มีสถาบันและองค์กรทางศาสนาจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดตูม วัดพลายชุมพล และ วัดเวฬุวัน

มีหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ 3 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำนวน 1 แห่ง และสถานพยาบาลเอกชนจำนวน 2 แห่ง

(6) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เทศบาลตำบลพลายชุมพลมีสถานีตำรวจ (หน่วยบริการประชาชน) จำนวน 1 แห่ง และหน่วยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาล จำนวน 1 แห่ง

(7) การบริการพื้นฐาน

เทศบาลพลายชุมพลมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับอำเภอ 1 เส้นทาง เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กทางหลวงสายสุขโขทัย-พิษณุโลก และติดต่อกับตำบลอื่นๆ อีกหลายเส้นทาง ส่วนถนนภายในหมู่บ้านมีทั้งคอนกรีตเสริมเหล็ก ลาดยาง ลูกกรงและถนนดิน มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่ แม่น้ำน่าน คลอง และสระน้ำ บึง คลองหนองจำนวน 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ประปาหมู่บ้าน จำนวน 2 แห่ง

(8) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

ตำบลพลายชุมพลเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะที่จะทำการเกษตรกรรมตลอดทั้งปี มีดินที่เหมาะสมแก่การทำนา ทำสวนผัก

(9) มวลชนจัดตั้ง

ตำบลพลายชุมพลมีมวลชนจัดตั้ง ได้แก่ ลูกเสือชาวบ้าน 2 รุ่น 265 คน อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน 1 รุ่น 48 คน กลุ่มสตรีหมู่บ้าน 10 กลุ่ม 150 คน ผู้รักษาความสงบประจำหมู่บ้าน 100 คน อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน 114 คน กลุ่มเยาวชน 50 คน ชมรมผู้เกษียณอายุ 50 คน

1.2 ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน

จุดเด่นของพื้นที่

ตำบลพลายชุมพล เป็นพื้นที่ที่มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเกษตร และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตำบลพลายชุมพล เป็นพื้นที่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนบ้านจัดสรรในหลายปีที่ผ่านมาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่เป็นระเบียบและขาดการควบคุม การพัฒนาทำให้

เกิดปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ไม่สอดคล้องเพียงพอต่อการขยายตัวของชุมชน แต่ด้วยศักยภาพ
ในด้านเศรษฐกิจที่ราษฎรในตำบลท่าเกษตรกรรมได้ตลอดปีทำให้สามารถพัฒนาตำบลให้สอดคล้อง
กับการพัฒนาอำเภอ และจังหวัดให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนล่างได้

ปัจจุบันการขยายตัวของอำเภอเมืองพิบูลโลก ได้ขยายตัวออกมายังพื้นที่รอบนอกของตัว
เมือง ทำให้เกิดการพัฒนาก่อเกิดการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงด้านอาคารสถานที่ และตำบลหลายชุมพลมีพื้นที่
เหมาะสมสำหรับการลงทุนทำธุรกิจขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ จึงมีผลทำให้ประชาชนต้องได้รับการ
พัฒนาความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิต ให้อยู่รอดในสภาพสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงเป็น
สังคมเมืองอย่างสมบูรณ์

เทศบาลตำบลหลายชุมพลได้ระดมความคิดในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้วยเทคนิค SWOT
Analysis ได้แนวคิดในการพัฒนาในอนาคตของท้องถิ่น ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths : S)

1. ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถผลิตสินค้าหัตถกรรม การปั้นพระจำนำ
2. ชุมชนมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี

ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน

3. ในเขตชุมชนมีความเจริญทางเศรษฐกิจ
4. มีความพร้อมในด้านสาธารณูปโภค และระบบการคมนาคมขนส่งทางบกที่ได้มาตรฐาน
5. มีความพร้อมด้านสถาบันการศึกษา และบริการสาธารณสุขของภาครัฐ
6. มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตร
7. ชุมชนมีความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยมีการรวมตัวเป็นองค์กร และ

สร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน

จุดอ่อน (Weaknesses : W)

1. ในพื้นที่ชุมชน มีปัญหาความยากจน และคุณภาพชีวิตเนื่องจากขาดโอกาสในการพัฒนา

ในทุกด้าน

2. ภาคเกษตรขาดการพัฒนาอย่างครบวงจร
3. ขาดการเชื่อมโยงการพัฒนาระหว่างเขตเมืองกับชนบท
4. มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะ น้ำเสีย มลภาวะทางเสียง มลภาวะทางอากาศ

รวมถึงปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝน

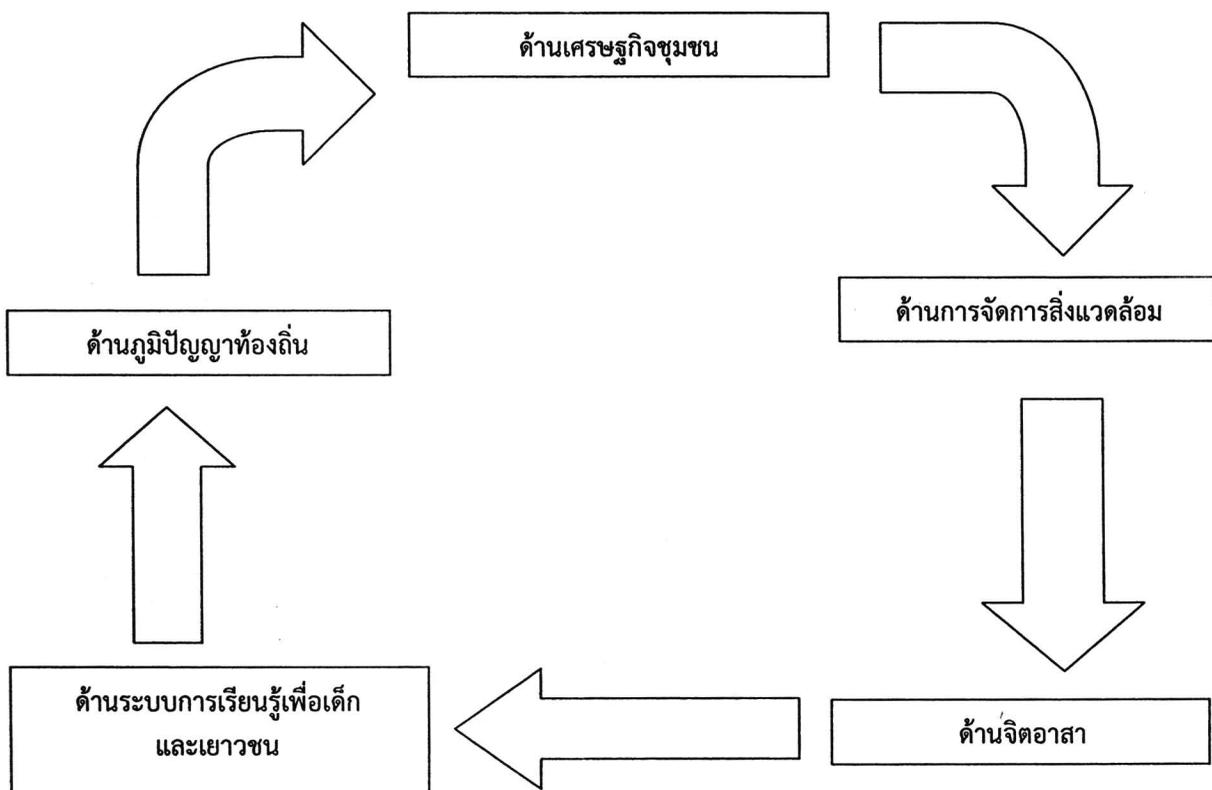
ข้อจำกัด (Threats : T)

1. มีปัญหาด้านความมั่นคง ปัญหายาเสพติด
2. มาตรการการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่จริงจังและต่อเนื่องส่งผลให้มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
3. ภาคเอกชนยังขาดโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของภาครัฐและท้องถิ่น

ทุนทางสังคมของชุมชน

ทุนทางสังคมเทศบาลตำบลพลายชุมพล

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นคำที่ถูกใช้เป็นฐานคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งการพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน ตำบลพลายชุมพลมีทุนทางสังคมอยู่อย่างหลากหลายสรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบ 2 แบบจำลองระบบทุนทางสังคม

1. ด้านเศรษฐกิจชุมชน

เทศบาลตำบลพลายชุมพล มีแนวคิดในการจัดระบบเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมให้คนในตำบล มีรายได้ สร้างอาชีพ มีการออมและพึ่งตนเองได้ โดยประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำเกษตรกรรม การทำนา และอาชีพเสริม จึงกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตรกรรม และการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ จึงกำหนดแนวทางดำเนินการ เช่น การส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน เกษตรทฤษฎีใหม่ จัดหาแหล่งทุนที่ดินทำกินการเกษตร สร้างรายได้เสริมให้เกษตรกรในช่วงนอกภาคการเกษตร เพื่อสร้างงานให้เกิดกลุ่มอาชีพขึ้นในตำบล

2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

ตำบลพลายชุมพล เป็นที่ราบลุ่มเหมาะจะทำการเกษตรกรรมตลอดทั้งปี มีที่ดินเหมาะสมกับการทำนา ทำสวนผัก มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ คลอง บึง แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งเก็บกักน้ำ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ในการเร่งรัดฟื้นฟูแหล่งน้ำตามธรรมชาติ พัฒนาอ่างเก็บน้ำ จัดสร้างระบบคูคลอง น้ำใต้ดิน การรักษาคุณภาพน้ำในเขตชุมชน และจัดทำระบบขนถ่ายให้ครอบคลุมทั้งตำบล

3. ด้านจิตอาสา

ตำบลพลายชุมพล มีแนวคิดในการให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยค้นหาคนที่มีจิตอาสาเข้ามาร่วมทำงาน พร้อมกับมีการพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาสาสมัครหรือมวลชนจัดตั้ง ได้แก่ ลูกเสือชาวบ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือน กลุ่มสตรีหมู่บ้าน 10 กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ชมรมผู้เกษียณอายุ และกลุ่มเยาวชน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาชุมชนและครอบครัวขึ้น

4. ด้านระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชน

ตำบลพลายชุมพล มีแนวคิดในด้านการจัดการเชิงระบบในการเรียนรู้ สำหรับเด็กและเยาวชน โดยมียุทธศาสตร์ในการยกระดับการศึกษาภาคบังคับ และให้ประชาชนทุกหมู่บ้านเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางเทคโนโลยี โดยจะจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสารสนเทศบริการแก่เด็ก เยาวชนและประชาชน ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน และสนับสนุนเทคโนโลยีท้องถิ่น

5. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำบลพลายชุมพล มีผู้นำข้อมูลทุนทางสังคมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผู้ทำประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของภูมิปัญญาได้ดังนี้

- 5.1 ประเภทเกษตรกรรม เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
- 5.2 ประเภทวัฒนธรรม เช่น พิธีทำขวัญแต่งงาน
- 5.3 ประเภทจิตรกรรมและประติมากรรม/ศิลปกรรม เช่น ปั้นพระพุทธรูป

5.4 ประเภทการแพทย์แผนไทย เช่น หมอน้ำมัน ยาสมุนไพร หมอนวดพื้นบ้าน

5.5 ประเภทดนตรี เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงพวงมาลัย ดนตรีไทย(ระนาดเอก)

เพลงช้อย เพลงอีแซว รำวงย้อนยุค

5.6 ประเภทงานช่าง/ประดิษฐ์ เช่น แกะสลักหยวกกล้วย ทำบายศรี ช่างยนต์

5.7 ประเภทอาหาร เช่น ขนมไทย กระจ่างสารท ขนมสอดไส้ กลุ่มน้ำพริกสมุนไพร

1.3 แผนพัฒนาสามปี (ปี พ.ศ.2554-2556) เทศบาลพลายชุมพล

เทศบาลตำบลพลายชุมพล ได้จัดทำแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2554-2556) โดยมีหลักคิดที่ว่า ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษา 11 จะมีแนวทางการพัฒนาได้มากกว่า 1 แนวทาง และมีโครงการหรือกิจกรรม ที่หลากหลาย ซึ่งกิจกรรมจะต้องนำมาดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการในแต่ละยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษา ซึ่งจะส่งผลต่อจุดมุ่งหมายของการพัฒนาและวิสัยทัศน์ ในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลพลายชุมพล ในการพัฒนาในช่วง 3 ปี คือ “สังคมก้าวหน้า การศึกษาก้าวหน้า ใส่ใจบริการ สืบสานวัฒนธรรม” โดยมีพันธกิจ จุดมุ่งหมาย และยุทธศาสตร์ ดังนี้

1.3.1 พันธกิจการพัฒนาท้องถิ่น

เทศบาลตำบลพลายชุมพล เป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนด้านงบประมาณ และการวางแผนการบริหาร จึงได้กำหนดพันธกิจ ดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาตำบลพลายชุมพลให้เหมาะสมกับสถานการณ์
- (2) วางแผนงานด้านงบประมาณอย่างโปร่งใส และมีประสิทธิภาพ
- (3) มีระบบข้อมูลเพื่อการบริหารงานในองค์กรที่ถูกต้อง ชัดเจน และเชื่อถือได้
- (4) มีผู้บริหารและบุคลากรในการดำเนินการตามแผนพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.2 จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนา

(1) เพื่อพัฒนาขยายระบบความมั่นคงทางสังคม ตลอดจนปฏิบัติการบริหารจัดการพัฒนาวิธีการและมาตรฐานการปฏิบัติงานทุกด้าน เพื่อให้สามารถดำเนินการคุ้มครองทางสังคมแก่ประชาชนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

(2) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน มีส่วนร่วม เข้าถึง และสามารถตรวจสอบระบบการบริหาร และบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(3) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

(4) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร และอาสาสมัครในชุมชนในการปฏิบัติ งานด้านสวัสดิการสังคมให้เพียงพอ พัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานให้ได้มาตรฐาน มีระบบตรวจสอบและควบคุมได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และปัญหาต่างๆของชุมชน

1.3.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบลพลายชุมพล เทศบาลตำบลพลายชุมพลได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนา 7 ยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

บ้านเมื่อน่าอยู่ เชิดชูคุณธรรม น้ำไหลไฟสว่าง หนทางดี ชีวิตปลอดภัย

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในการบริการสาธารณะให้มีคุณภาพและให้บริการอย่างทั่วถึง และสร้างองค์การให้มีความสง่างามควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อคืนความสมดุลทางธรรมชาติ

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์จัดการระบบนิเวศด้านสิ่งแวดล้อมในตำบล พื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

การเสริมสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตรกรรมและส่งเสริมกลุ่มอาชีพ

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและยกระดับการเกษตรผสมผสานเกษตรทางเลือก ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกร กระบวนการพัฒนาคุณภาพน้ำ และการพัฒนาระบบผลิตสินค้าการเกษตร ควบคู่ไปกับการเรียนรู้จากภูมิปัญญาไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านสังคมและประเพณีท้องถิ่น

การสร้างศักยภาพและให้โอกาสทำชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิต ห่างไกลยาเสพติด โรคภัยไข้เจ็บ สร้างความสะอาดเป็นระเบียบ ลด ละ เลิก อบายมุข และมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาด้านการเมืองและการบริหาร

การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับ ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจในชุมชน ส่งเสริมกองทุนหมุนเวียน ยกย่องการศึกษา ส่งเสริมการอ่านในชุมชน อนุรักษ์และใช้ผลประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และแก้ปัญหาพฤติกรรมเยาวชนจากยาเสพติด

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาด้านสาธารณสุข

การสนับสนุนแพทย์แผนปัจจุบัน และภูมิปัญญาไทย สมุนไพร และยาพื้นบ้าน

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ภูมิปัญญาไทยในการดูแลสุขภาพและป้องกันรักษาโรค รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย สร้างรายได้จากภูมิปัญญา และพลิกพื้นพลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 7 การพัฒนาด้านศึกษาและเทคโนโลยี

การสนับสนุนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับการศึกษาและความรู้ ในการอ่านหนังสือทันต่อเหตุการณ์ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา และเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ

2. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

2.1 ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้ ดังนี้คือ

กุลธร เลิศสุริยะกุล (2547) กล่าวว่า สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ที่ทุกคนและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องเป็นปกติวิสัยในชีวิตประจำวันของทุกคนไปจนตลอดสิ้นอายุขัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ในทุกเวลาทุกสถานที่ของคนทุกคน ในทุกสภาพ แวดล้อมที่เหมาะสม

พัฒนา เจียรวิริยะพันธ์. (2544) สังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึงกระบวนการทางสังคมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้บุคคลหรือสมาชิกในชุมชน สังคมเกิดการเรียนรู้ โดยผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ จนสามารถสร้างความรู้ ทักษะ ระบบการจัดการความรู้ และระบบการเรียนรู้ที่ดี มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ และทำให้ความรู้เป็นเครื่องในการเลือกและตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเหมาะสมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

สรุปได้ว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ให้บุคคลหรือสมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้จากสื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ จนเกิดเป็นความรู้ ทักษะ และมีการจัดระบบ มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์และใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

2.2 องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้

กุลธร เลิศสุริยะกุล (2547) กล่าวถึงการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่จะต้องเร่งดำเนินการ เพื่อประกันโอกาสให้คนไทยทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ 4 องค์ประกอบด้วยกันคือ

องค์ประกอบที่หนึ่ง : การพัฒนาทักษะความสามารถในการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ประชาชนโดยรวมเป็น “บุคคลแห่งการเรียนรู้” มีความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีทักษะกระบวนการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหา สามารถใช้ความรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนมีโอกาสและสามารถเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุแต่ละวัย ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และมีคุณภาพตามความต้องการ ความสนใจและความถนัด

องค์ประกอบที่สอง : การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้มีแหล่งเรียนรู้อย่างพอเพียง หลากหลาย ทั่วถึงครอบคลุมประชากรทุกพื้นที่ ทุกกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทุกระดับที่เป็นปัจจุบัน และเป็นระบบเปิด รวมทั้งการจัดระบบเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ เพื่อการให้ประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนมีการพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่ในสังคมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีศักยภาพในการให้บริการการเรียนรู้ มีความพร้อมด้านปัจจัยอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้

องค์ประกอบที่สาม : การพัฒนาเนื้อหาสาระการเรียนรู้ “องค์ความรู้” โดยมีระบบการจัดหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในภายนอกเพื่อเป็นการแสวงหาองค์ความรู้ที่หลากหลาย และมีประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดเก็บและค้นคว้าองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถใช้ประโยชน์ได้ทันเหตุการณ์ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โลก และบริบทของสังคมไทยโดยพัฒนาความรู้จากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมบูรณาการกับฐานความรู้ด้านนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคล หรือชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาของแต่ละชุมชน

องค์ประกอบที่สี่ : การจัดการความรู้ โดยเริ่มจากการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย พัฒนากลไกกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างเสมอภาค รวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารจัดการการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้น ยังต้องส่งเสริมการสร้างบรรยากาศเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว องค์กร สถาบันและชุมชน ให้ประชาชนมีโอกาสเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา และปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้คือ ต้องมีการพัฒนาบุคคล องค์กรให้เป็นผู้จัดการความรู้ เพื่อส่งเสริมความรู้ของประชาชน รวมทั้งการพัฒนาทักษะความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ให้สามารถเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ประชาชนมีการบูรณาการเพื่อใช้ความรู้เป็นฐานในการแก้ปัญหา และการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

กุลธร เลิศสุริยะกุล (2547) สรุปถึงการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องดำเนินการโดยยึดหลักการที่เชื่อว่า การศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีการบูรณาการการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ยึดชุมชนเป็นฐานของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจ ในกิจกรรมสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนท้องถิ่น การสนับสนุนให้สังคมทุกส่วน และทุกระดับได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ จะทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็ง อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความยั่งยืนตลอดไป

มาลี กลางประพันธ์ (2548) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้คือ คน เพราะในโลกยุคข้อมูลข่าวสารที่มีความหลากหลายและกว้างขวาง ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้หมด ดังนั้น จึงเป็นงานที่ทำหน้าที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ โดยเฉพาะหน่วยงานหรือองค์กรในกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องคัดสรรสาระที่จะให้บุคคลได้เรียนรู้ที่เหมาะสมและมีคุณค่า มีการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล มีความสามารถเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดช่วงอายุขัย ยืดหยุ่น ตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัด และทำนองเดียวกัน มาลี ไชยเสนา (2549) ได้สรุป องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ (characteristic of the knowledge society) ว่ามี 4 องค์ประกอบคือ (1) การพัฒนาทักษะความสามารถในการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ (2) การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (3) การพัฒนาสาระการเรียนรู้ให้เป็นองค์ความรู้ และ (4) การจัดการความรู้

สรุปได้ว่า สังคมแห่งการเรียนรู้นั้นมี 4 องค์ประกอบหลักที่มีความสำคัญ ได้แก่ 1) บุคคลแห่งการเรียนรู้ 2) พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ 3) องค์ความรู้ และ 4) การจัดการความรู้ โดยองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ บุคคลซึ่งจะต้องดำเนินการพัฒนาให้บุคคลในสังคมได้เรียนรู้ที่เหมาะสมและมีคุณค่าด้วยการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล ให้บุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง

2.3 ความหมายของความสนใจใฝ่เรียนรู้

อารี พันธุ์มณี (2545) กล่าวว่า ความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อผู้เรียน ที่ควรส่งเสริมผู้เรียนให้รักการเรียนรู้ ชอบศึกษาหาความรู้และตื่นตัวกับสิ่งแปลกใหม่รอบตัว อยากรู้ อยากเห็น เสาะแสวงหาความรู้ มีวิจารณ์ญาณ เลือกตัดสินใจ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดหาเหตุผล คิดจินตนาการประเมินสถานการณ์ต่างๆ เกาะติดสถานการณ์ รู้จักซักถาม ค้นหาคำตอบ กระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้วยการติดตามข่าวสาร อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ เรียนรู้ใน

รูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องและมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้ชีวิตของผู้เรียนมีความหมายมีชีวิต ซึ่งขาดจดจนสำเร็จการศึกษา รับผิดชอบงาน รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง สามารถปรับตัวให้ทันสมัย ทันยุค ทันเหตุการณ์ ทันโลกและทันต่อความเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมการเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (2543) อ้างถึง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 คุณลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สำคัญต้องพัฒนาให้เกิดแก่ผู้เรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ได้แก่ มีความสนใจแสวงหาความรู้และรูปแบบการทำงานใหม่ๆ เห็นคุณค่าและชื่นชมต่อการใฝ่รู้ใฝ่เรียนรักการอ่าน การเขียน การศึกษาค้นคว้า การมีวินัยในตนเอง มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด เห็นคุณค่าของตนเองปฏิบัติ ตามหลักธรรมของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเสียสละ สามัคคี ยอมรับ ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึง การกระตือรือร้น อยากที่จะเรียนรู้ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจมีความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ว่าการเรียนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ เรียนรู้ด้วยความสนุกสนาน ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย ย่อท้อ มีความขยันอดทน มีความคิดริเริ่ม มั่นใจในตนเองเห็นคุณค่าของตนเอง และสามารถรับผิดชอบต่อควบคุมตนเองในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ผ่านการสังเกต การฟัง การซักถาม การแสดงความคิดเห็น การอ่าน และการเขียนความสำคัญ

ในยุคสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ หรือที่เรียกว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ต้องสร้างเยาวชนของชาติ ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มุ่งมั่นที่จะให้เยาวชนเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักใช้แหล่งเรียนรู้ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สร้างองค์ความรู้การเรียนรู้ นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเอง อันนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ดังนั้น การพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ในเยาว์วัย ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ ได้แก่ ความสนใจแสวงหาความรู้และรูปแบบการทำงานใหม่ๆ เห็นคุณค่าและชื่นชมต่อการใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน การเขียน การศึกษาค้นคว้า การมีวินัยในตนเอง มีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด เห็นคุณค่าของตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเสียสละ สามัคคี ยอมรับ ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ทวีศิลป์ ซื่อสัตย์ (2553) กล่าวถึง พฤติกรรมของผู้ที่มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ โดยระบุถึง พฤติกรรมบ่งชี้ของผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน โดยรวมดังนี้

1. เป็นคนช่างสังเกตอยากรู้อยากเห็น หมายถึง คนที่มีลักษณะชอบฟัง ชอบซักถาม ชอบอ่าน ชอบค้นคว้าหาความรู้ ชอบติดตามข่าวสารเรื่องราวต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ของตนเอง อยู่เสมอ
2. มีความพยายามและตั้งใจ หมายถึง มีความสนใจมุ่งมั่นที่จะศึกษาหาความรู้ หรือทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้อย่างเต็มความสามารถ เช่น ตั้งใจฟังครูสอน ตั้งใจทำการบ้านโดยไม่มีใครมาบังคับ
3. มีความขยันและอดทน หมายถึง การมีความมุ่งมั่นขยันขันแข็งในการศึกษาเล่าเรียน การแสวงหา ความรู้โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และความยากลำบาก เช่น ทำการบ้านมากกว่าที่ครูมอบหมาย
4. มีความรับผิดชอบ หมายถึง การเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียน และการทำงาน โดยไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยงติดตามผลงานที่ได้กระทำลงไป เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จที่ดียิ่งขึ้น ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี เช่น จัดตารางเรียนและเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมก่อนมาโรงเรียน
5. มีความคิดริเริ่มมั่นใจในตนเอง หมายถึง การแสดงออกซึ่งความเชื่อมั่น และความกล้า ในการทำกิจกรรมและแสวงหาความรู้ในรูปแบบต่างๆในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เช่น กล้าซักถามครูในสิ่งที่ตนเองสงสัย เข้าร่วมในกิจกรรมที่ตนเองสนใจ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ผู้ที่มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ ควรมีพฤติกรรมที่มีความพยายาม ตั้งใจ ขยัน อดทน รับผิดชอบ และมีความคิดริเริ่ม ซึ่งแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ในการทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสนใจใฝ่เรียนรู้

เกษมสุข ศรีขนา (2552) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์เขต 1 เมื่อปีการศึกษา 2552 ผลการพัฒนาพบว่า ในภาพรวมโรงเรียนส่วนใหญ่มีนักเรียนที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ด้านคือด้านคุณธรรม สังคมและการเรียนรู้อยู่ในระดับดี สำหรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เป็นจุดเด่นและจุดด้อยของโรงเรียน พบว่าจุดเด่นที่โรงเรียนส่วนใหญ่รายงานคือนักเรียนมีความซื่อสัตย์ และจุดด้อยคือนักเรียนควรได้รับการพัฒนาด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ปรีชา งามประดับ (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารโรงเรียน พบว่าโรงเรียนส่วนมาก ยังมีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรม

ของผู้เรียนคือ ผู้เรียนยังขาดคุณลักษณะนิสัยสนใจใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ขาดโรงเรียนบ่อย ไม่อยากมาเรียน ไม่มีความกระตือรือร้น และไม่มีระเบียบวินัย

จากผลการวิจัยดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า ยังมีผู้เรียนในระดับประถมศึกษาที่ขาด จิตพิสัย ในการเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านความสนใจในการเรียน เจตคติ แรงจูงใจ และการมีวินัยในตนเอง เพราะฉะนั้นในการพัฒนาผู้เรียนในระดับประถมศึกษาให้เกิดจิตพิสัยในด้านดังกล่าว จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ การพัฒนาจิตพิสัยในด้านใฝ่รู้ใฝ่เรียนระดับประถมศึกษา ยังสอดคล้อง กับความต้องการของผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารและผู้เชี่ยวชาญด้านจิตพิสัยด้วย

3. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ

3.1 ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นการกระทำบางอย่างของบุคคลที่ตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน ทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติ มีความเสียสละและอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม ด้วยความเต็มใจ ซึ่งมีนักการศึกษาและผู้รู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2542) จิตสาธารณะ คือ การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึก และยึดมั่นในระบบ คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงามละอายต่อสิ่งที่ผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุล ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ให้ความหมายของคำว่าจิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายาม คว้าโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

หฤทัย อัจปฐ์ (2544) ให้ความหมายจิตสำนึกสาธารณะว่า หมายถึงความตระหนักของ บุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม และต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์ โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบต่อ สังคมถึงพลังของตนว่า สามารถร่วมแก้ไขปัญหาคิดและลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ โดยการเรียนรู้ และแก้ปัญหาร่วมกันเป็นคนในสังคม

พระไพศาล วิสาโล (2544) จิตสาธารณะ หมายถึง ความสำนึกใส่ใจและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจสาธารณะ รวมถึงความเคารพและความห่วงใยส่วนรวม ซึ่งมีใช้เฉพาะครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้างละแวกบ้านเท่านั้น หากคลุมไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่รู้จัก ไม่เคยพบ แต่ก็รู้ว่าเป็น ส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดอยู่

โกศล มีความดี (2547) จิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำ ที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ ต่อสาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่ดูแลเป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของ ส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนด การ ดูแลความสงบเรียบร้อย การรักษาสาธารณะสมบัติ รับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหา แนวทางป้องกันแก้ไข และติดตามประเมินผล รวมถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพ สิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

ลัทธิมา เกื้อสกุล (2547) ให้ความหมายว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง สภาวะที่จิต สามารถรู้ตัวและสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่ สัมผัสได้ด้วยกาย ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยผ่านทางความคิดและพฤติกรรมการแสดงออก ซึ่ง หมายถึงพลเมืองผู้ตื่น และตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบต่อที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของ คนสามัญ เป็นพลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรม ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนและชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากศรัทธาในการอุทิศตนและเสีย สละแก่ผู้อื่นในสังคม

ประไพพิศ โยฬารพัฒน์ (2548) จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การที่ชุมชนมีความตระหนักรู้ และให้ความ สำคัญต่อเรื่องส่วนรวมของสังคม มีสำนึกต่อประเด็นสาธารณะตลอดจนรู้สึกรัก และ ห่วงแหนสาธารณะสมบัติอันเป็นของส่วนรวม

มนัสสา ชินูปการพงศ์ (2551) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การจุดประกาย เพื่อให้คนทำประโยชน์เพื่อสังคมตลอดจนการให้ความเอื้ออาทรลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและ กำลังใจต่อกัน เพื่อสังคมเป็นสุข

ศิริ แคนสา (2551) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกใน ผลกระทบที่พึงมีต่อชุมชน และสังคมโดยรวม โดยผู้ที่ต้องรับผลนั้นอาจไม่เห็นตัวตนชัดเจนว่า เป็น บุคคลใดทราบแต่เพียงว่า สังคมโดยรวมต้องได้รับผลแน่นอน ประกอบด้วย ส่วนประกอบ 3 ด้านคือ (1.) ด้านความรู้ความเข้าใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะ เป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของ ตนเองและผู้อื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมรู้ผลที่เกิดจากการกระทำหรือความเป็นไป และการรู้เท่า ทันการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโลก (2.) ด้านความคิดเชิงจิตสำนึกสาธารณะเป็นกระบวนการ หรือลักษณะการคิดที่บุคคลใช้เป็นหลักในการตัดสินใจเกี่ยวกับจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก และ (3.) ด้านการปฏิบัติตนของบุคคลเชิงจิตสำนึกสาธารณะเป็นพฤติกรรมแสดงออกถึงการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ของกลุ่มการถือปฏิบัติหน้าที่ ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม ในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

และการเคารพสิทธิในการใช้ของของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น

จากความหมายของจิตสาธารณะที่กล่าวมาผู้วิจัยสรุปว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความรู้สึกความคิดเห็นของบุคคลต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ในสังคมจากกระบวนการรับรู้ ทำให้เกิดการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ มีความรัก ความเชื่ออาทรต่อบุคคลทั้งที่รู้จักและไม่รู้จัก คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ควบคู่กับประโยชน์ส่วนตน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนรวมเกิดความปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และพลังของการรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งการปฏิบัติร่วมกันกับผู้อื่น โดยใช้กระบวนการเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง

3.2 องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของจิตสาธารณะมีการแบ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งได้แบ่งองค์ประกอบของจิตสำนึกองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ไว้ดังนี้

สมพงษ์ สิงหะพล (2542) ได้กล่าวถึงจิตสำนึก มีอยู่ 3 ด้านหลักๆ คือ

ด้านที่ 1 จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลลุ่มนุญยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งมันปลูกฝังมานานเกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

ด้านที่ 2 จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก

ด้านที่ 3 จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social of Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกันเป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มากเพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

องค์ประกอบของจิตสาธารณะนั้น มีการศึกษาองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป และใช้คำที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มที่ศึกษา ดังรายละเอียดดังนี้

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2544) ได้กล่าวถึง จิตสาธารณะของเด็ก ในลักษณะของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า วัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 8 ปี เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และบุคลิกภาพ เป็นวัยที่เรียกว่าช่วงแห่งพลังการเจริญเติบโตองงามสำหรับชีวิต แนวความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการมองเด็กในทัศนะของการที่เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ แตกต่างจากเด็กวัยอื่นๆ ในช่วงชีวิตของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น หลักการปลูกฝัง เด็กวัยนี้ให้เรียนรู้เกิดความรักสิ่งแวดล้อม ควรคำนึงถึงองค์ประกอบ ดังนี้

1. หลักการเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยสภาพการณ์ ประสบการณ์ต่างๆที่ได้รับการเรียนรู้จะทำให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. กระบวนการปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ปัจจัย 5 ด้านคือ การให้ความรู้ การสร้างความเข้าใจ การสร้างกรอบแนวคิด การเสริมสร้างทักษะและการเสริมสร้างเจตคติ จากกระบวนการดังกล่าว จะต้องเริ่มจากการให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยในลักษณะของรูปธรรม แล้วสร้างความเข้าใจและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อตนเองและมนุษย์ แล้วสร้างกรอบแนวคิด ให้เด็กทราบว่าสิ่งแวดล้อมเป็นบริบท และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์การเสริมสร้างทักษะในการรักสิ่งแวดล้อม ต้องเกิดจากการจัดประสบการณ์ต้องให้เด็กได้ปฏิบัติจริงและควบคู่กับการเสริมสร้างเจตคติที่ดี รู้จักการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เห็นคุณค่าประโยชน์สิ่งแวดล้อมต่อตัวเอง ครอบครัวและสังคม เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัวเกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทำเป็นตัวอย่างที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ไสว ภูทับทิม (2554) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสาธารณะ 3 ประการ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหาย ต่อส่วนรวม โดยดูแลรักษา ใช้อย่างประหยัดและทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ 2 การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในวิสัยที่ที่ตนสามารถทำได้ โดยทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและอาสาที่จะทำเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นสามารถใช้ของส่วนรวมนั้น

จากองค์ประกอบของจิตสำนึกดังกล่าว สรุปได้ว่า องค์ประกอบของจิตสำนึกนั้นมี 3 ด้าน คือ ความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติ และจิตสำนึกในบุคคลนั้นมี 3 ด้าน คือ จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น และจิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งจิตสำนึกที่คนไทยขาดมาก คือจิตสำนึกด้านสาธารณะ ที่ควรปลูกฝังให้มีมากเพิ่มขึ้น และควรปลูกฝังให้ครบ 3 องค์ประกอบ คือ ด้านความคิด ความรู้สึก และด้านการปฏิบัติ

3.3 การพัฒนาจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมตั้งแต่วัยเด็กและจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึงวัยรุ่น และจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กและนำเสนอเสริมเขาในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรที่คอยชี้แนะและปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่เด็ก นอกจากนี้เด็กยังต้องมีระเบียบวินัยความรับผิดชอบตามธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เองแล้ว เด็กยังเรียนรู้ด้านวิจัยจากวัฒนธรรมโดยอาศัยการสั่งสอนฝึกฝนจากบุคคลสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีกิจกรรมและใช้สิ่งของร่วมกันในสังคม การพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกันดูแลทรัพย์สินส่วนรวมและมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจิตสาธารณะให้เด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอเป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเองโดยในการปลูกฝังนั้น ควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจตระหนักถึงความสำคัญของจิตสาธารณะรวมทั้งมีการฝึกฝนและให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างแท้จริงจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยและควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัยและเกิดการพัฒนาตามลำดับ ในการฝึกอบรมหรือปลูกฝังนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552) จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้หันมามองถึงประโยชน์ส่วนรวม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้เสนอแนะหลักการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ 8 ประการดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสาธารณะ 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในตนเอง ได้แก่ลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ ภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมส่วนบุคคล ความปรารถนาและเพศ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียน สถานภาพทางสังคมและกลุ่มเพื่อน
2. การจัดการเรียนการสอนต้องกระทำซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำและป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลง ให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องมีการเสริมแรงจากสถาบันต่างๆ หรือทางสังคม
3. การเรียนการสอนต้องให้เด็กเกิดการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัย
4. กระบวนการสร้างจิตสาธารณะ ควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอน เพื่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของบลูม (Bloom) คือ

- 4.1 ขั้นรับรู้ (perceiving or receiving)
- 4.2 ขั้นตอบสนอง (responding)
- 4.3 ขั้นการเห็นคุณค่า (valuing)
- 4.5 ขั้นการจัดระบบ (organizing)
- 4.6 ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (characterization)

5. การจัดการเรียนการสอน ควรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการกระทำ (Learning by doing)

6. การจัดการเรียนการสอน ต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ ไม่เร่งรีบ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. การจัดการเรียนการสอน ต้องใช้วิธีการ กลยุทธ์ที่หลากหลาย เช่น การใช้บทบาทของผู้นำ การสื่อสารแบบศูนย์รวม การบทบาทบาทของสื่อมวลชน สถานการณ์จำลองกับเทคนิค การประเมินผลตามสภาพจริง บทบาทสมมุติ รวมทั้งการมีตัวแบบที่ดีในสังคม

8. การจัดการเรียนการสอนต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง จากสถาบันครอบครัว สถาบัน การศึกษา สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสาธารณะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การฝึกให้ทำซ้ำๆ ผ่านการปฏิบัติจริง โดยมีผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างในการมีจิตสาธารณะเริ่มที่พ่อ ก่อที่แม่ แก่ที่ครูอาจารย์ ผลานความเข้มแข็งของชุมชน ผู้ใหญ่จึงจุดไฟ ใส่เชื้อจิตสาธารณะให้เกิดจิตสำนึกในใจเด็กได้ ไม่เชื่อก็ลองทำดู แล้วจะมีความสุขที่ยั่งยืน

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ จิตสาธารณะยังมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณเกี่ยวกับจิตสำนึกต่อส่วนร่วมและสาธารณสมบัติที่ศึกษากับนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมที่ศึกษากับนักเรียน งานวิจัยเกี่ยวกับจิตสำนึกและแนวคิดที่ใกล้เคียงจิตสาธารณะในประเทศไทย ได้แก่

รุ่งจิตร กองคำ (2541) ศึกษาจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วย “สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา” ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการสร้างนิสัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการสอนโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย แบบวัดจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแบบวัดที่กำหนดสถานการณ์และตัวละครให้ โดยมีตัวเลือกแต่ละตัวเลือก แสดงลำดับขั้นพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

หฤทัย อัจจุ (2544) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำรูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะ ของนักศึกษาพยาบาล เขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 สถาบันการศึกษาพยาบาลกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ จำนวน 510 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบถามภาวะผู้นำแบบสอบถามรูปแบบการดำเนินชีวิต แบบสอบถามความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแบบสอบถามการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล แบบสอบถามทั้งหมด เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ข้อคำถามมีทั้งทางบวกและทางลบ ถามความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักศึกษาที่แสดงถึงความต้องการช่วยเหลือสังคม ไม่เห็นแก่ตัวและลงมือกระทำเพื่อแก้ไขปัญหา นั้นตามความสามารถของตนเอง

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546) ศึกษาการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง และหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่ไม่มีตัวแบบจิตสาธารณะจำนวน 12 เล่ม สำหรับกลุ่มทดลอง และหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่ไม่มีตัวแบบจิตสาธารณะจำนวน 12 เล่ม สำหรับกลุ่มควบคุมผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โกศล มีความดี (2547) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ พบว่า การรับรู้ความสามารถของตนมีประสิทธิภาพ ในการทำนายการมีจิตสาธารณะของข้าราชการ ตำรวจมากที่สุด รองลงมาคือ การสนับสนุนจากประชาชน

ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง (2547) ได้วิจัยเรื่องผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ด้านบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 68 คน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายเป็นกลุ่มทดลองและควบคุม กลุ่มละ 1 ห้องเรียน แบ่งเป็นเพศชาย 17 คน และเพศหญิง 17 คน โดยใช้การทดลอง 12 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้านบทบาทสมมติกับตัวแบบ จำนวน 12 เรื่อง และบทละครที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจิตสาธารณะ จำนวน 12 เรื่อง กับกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ด้านบทบาทสมมติมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม และเพศไม่มีความสัมพันธ์กับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ

ไชยรัตน์ ศิรินคร (2548) ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนเขตเทศบาลนครพิษณุโลก พบว่า ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลนครพิษณุโลกโดยส่วนใหญ่ ร้อยละ 51.8 มีระดับจิตสำนึกสาธารณะอยู่ในระดับสูง และปัจจัยที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะมูลฝอย จำนวนการมีส่วนร่วม ในโครงการเกี่ยวกับปลูกสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการขยะมูลฝอยและจำนวนช่องทาง การสื่อสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย โดยตัวแปรเหล่านี้มีทิศทางของความสัมพันธ์กับจิตสำนึกสาธารณะ ด้านการจัดการขยะมูลฝอยในทางบวก

สุนทรี จุงวงศ์สุข (2548) วิจัยเรื่องการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสามารถเสริมสร้างลักษณะนิสัย จิตสาธารณะของนักเรียนได้ คือ มีความช่างสังเกต ไม่เห็นแก่ตัว และรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม นักเรียนมีทักษะมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสิ่งแวดล้อม คือ ทักษะการมีอิทธิพลต่อนโยบาย ทักษะการเป็นผู้ตัดสินใจหลักและเป็นผู้จัดทำนโยบาย ทักษะการสร้างความร่วมมือ ต่อรอง ประนีประนอม และแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน และทักษะการจัดการความขัดแย้ง

วิศัลย์ โฆษิตานนท์ (2550) วิจัยเรื่องการพัฒนาสำนึกสาธารณะของประชาชนในชุมชนเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า สภาพที่เป็นลักษณะของการมีสำนึกสาธารณะของประชาชนมี 3 ลักษณะคือ (1) การไม่กระทำสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ส่วนรวมขึ้นในชุมชน (2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาในชุมชน และ (3) การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน การค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาสำนึกสาธารณะ พบว่ามี 2 ด้านประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ ความต้องการส่วนบุคคล สถานภาพทางสังคม ความสามารถในการใช้วิจารณญาณและตัดสินใจ และประสบการณ์ ความรับผิดชอบและทัศนคติ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมและการขัดเกลาทางสังคม การเรียนรู้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างและสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กฎ ระเบียบในสังคม บทบาทผู้นำและการบริหารจัดการและจัดกิจกรรมในชุมชน ส่วนรูปแบบการพัฒนาสำนึกสาธารณะของประชาชนในชุมชนเมือง พบว่าประกอบด้วย แนวทางและกลวิธี ซึ่งมีแนวทางที่สำคัญ 8 ประการคือ (1) การสร้างข้อตกลงร่วมกัน (2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ (3) การสร้างและส่งเสริมผู้นำ (4) การรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรของประชาชน (5) การรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน (6) การบริหารจัดการในชุมชน (7) การจัดกิจกรรมในชุมชน (8) การสร้างเครือข่าย ความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

พรพรหม พรศพวก (2550) ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 ในสหวิทยาเขตกรุงเทพฯ ตะวันออก กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ตัว คือ การรับรู้ความสามารถของตน การคล้อยตามผู้อื่น สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับจิตสาธารณะโดยรวมมีความสัมพันธ์กัน และค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปร ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะโดยรวมคือ การรับรู้ความสามารถของตน และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

พิริยา นิลมาต (2550) ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า (1) คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูกตเวทิตะ ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสำนึกสาธารณะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) อยู่ระหว่าง .127-.661 (2) ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ จิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ได้แก่ คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูกตเวทิตะ ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ (2551) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย กรณีศึกษากลุ่มและเครือข่ายเยาวชนที่ทำงานด้านจิตสำนึก 14 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่ามีกระบวนการ การจัดกิจกรรมที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ การจัดกิจกรรมเพื่อสังคม การอาสา การช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการดำเนินงาน การให้คำปรึกษาและการจัดการความรู้กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ สอดคล้องและเป็นไปตามกระบวนการการบริหารคุณภาพวงจรเดิม ยิ่งเยาวชนกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมของกรณีศึกษาทุกคนมีคุณลักษณะของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อันเนื่องมาจากการไม่เห็นแก่ตัวและการเสียสละเพื่อสังคม อันเป็นองค์ประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะ แนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนา จิตสำนึกสาธารณะด้วยแนวทางปฏิรูประบบการศึกษา พัฒนาคุณภาพสื่อ ร่วมมือกันทำงาน และดำเนิน การอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เยาวชนเป็นผู้นำกิจกรรมที่เยาวชนเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม และ กิจกรรม ที่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอ เป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเอง โดยในการปลูกฝังนั้นควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจความรู้สึกกับรับผิดชอบ และตระหนักถึงความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งมีการฝึกฝนและให้เด็กได้ปฏิบัติจริงเพื่อให้เด็กเกิดการกระทำเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่ออย่างแท้จริงจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยและควรทำให้เหมาะสม

กับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัยและเกิดการพัฒนาตามลำดับในการฝึกอบรมและปลูกฝังนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

4. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้ ปรุงแต่งพัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยเป็นความผูกพันระหว่างความรู้กับธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คน และชุมชนปรับตัวเข้าหาธรรมชาติจนกลายเป็นส่วนหนึ่ง ขององค์ความรู้เกิดเป็นภูมิปัญญา เฉพาะท้องถิ่นที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการศึกษา สำหรับงานวิจัยนี้มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นคำเรียกสำหรับความรู้ ความสามารถ และทักษะแห่งการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และเคยผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว มีความสลับซับซ้อนหลายมิติที่เราจะต้องคำนึงถึงหรือนำมาใช้งานในระดับต่างๆ ภูมิปัญญาเป็นนามธรรม คือ ไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้องได้ เป็นความล้ำลึก ความคิด ความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างสมไว้มากมายและเป็นระยะเวลาอนัน แต่สามารถมองเห็นได้จากการแสดงออก จากการประพฤติปฏิบัติ และผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยมีคำที่ใช้เรียกภูมิปัญญาอย่างแพร่หลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย หรือบางครั้งเรียกว่า ผู้สืบทอดความรู้ ซึ่งในความหมายเหล่านั้นได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แตกต่างกันดังนี้

รัตนะ บัวสนธ์ (2535) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคล ที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานคำสอนจากพระพุทธศาสนา คติ จารีต ประเพณีที่ได้รับการสั่งสอน ถ่ายทอดและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้ให้คำจำกัดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัยวัฒนธรรม

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคม และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมโดยมีลักษณะสำคัญ คือ 1) มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ 2) บูรณาการสูง 3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง และ 4) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่า

ธวัช ปุณโณธ (2537) ได้กล่าวถึง ความหมายของภูมิปัญญาว่าเป็นประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ การเล่าเรียน เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การใช้ควายในการไถนา การรู้จักนวดข้าว โดยการใช้ควายรู้จักสานกระบุงตะกร้าเอาไม้ไผ่ มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันรวมทั้งรู้จักเอาดินขึ้นกระต๊ามแช่น้ำให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่า ภูมิปัญญาทั้งสิ้น

รัตน์ บัวสนธิ์ (2537) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่า เป็นเรื่องที่ยังผสมกันมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิธีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในส่วนตัวที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้าน

ปรีชา อุตระกุล (2539) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา (local wisdom) เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ อดีตและเป็นเรื่องราวของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิธีการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างเหล่านี้เป้าหมายถึงก็คือ เพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนตัวเป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชน ในเรื่องเดียวกัน

สาร สารทัศนันทน์ (2543) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถของประชาชนที่อยู่ตามตำบลหมู่บ้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถที่สืบทอดเป็นมรดกจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการสั่งสมจากประสบการณ์ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านหรือชุมชนคิดค้นเอง และมีกระบวนการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือได้รับการศึกษา และอบรมในสถาบันภายในท้องถิ่นอัน ได้แก่ วัด ครอบครัว สถานประกอบการและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นมรดกทางสังคมและเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา และนำองค์ความรู้นั้น มาแก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข ความหมาย ความสำคัญ ลักษณะสำคัญของประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ระบบการศึกษาแบบยั่งยืน

4.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการปลูกฝังจิตสำนึก

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญและมีคุณค่าในการพัฒนาประเทศในระยะย้อนหลังไปเมื่อหลายปีก่อนมาจนถึงประมาณ 5 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้ประเทศไทยก้าวจากประเทศเกษตรกรรมมาเป็นประเทศกำลังพัฒนาทางอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตลอดมา แต่ยิ่งพัฒนา ก็พบว่าประเทศไทยต้องวิ่งตามและพึ่งพาภูมิปัญญาของต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียดุลการค้า ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม และสิ่งแวดล้อมทั้งนี้ก็เพราะประเทศไทยได้พัฒนาประเทศ และจัดการศึกษาโดยทอดทิ้งของดีประเทศเรามีอยู่คือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” (รุ่ง แก้วแดง. 2542:204) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 80 ว่า “รัฐต้องดำเนินนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม โดยระบุไว้ในข้อ (3) รัฐต้องพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษา ในทุกระดับ และทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อการพัฒนาการศึกษา จัดให้มีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกรวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย และระบุไว้ในข้อ (6) ให้ส่งเสริมสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้มีการนำเอา “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานหนึ่งของการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน ไปสู่ระบบการปฏิบัติอย่างจริงจังและในระบบการศึกษา จึงได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 โดยเขียนระบุไว้ในหลายมาตรา ได้แก่

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจน เพื่อการศึกษาต่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

การจัดการศึกษาในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ควรมีความหลากหลาย เพื่อให้ทุกคนสามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน ของครอบครัวและชุมชนได้ การศึกษาจึงไม่จำเป็นต้องเรียนเฉพาะในระบบโรงเรียนเท่านั้น การจัดการศึกษาแผนการศึกษาชาติฉบับพุทธศักราช 2535 ได้กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นโดยสนับสนุนการศึกษาชุมชน เพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และ

จัดการศึกษาร่วมกับชุมชน (กรมวิชาการ. 2540) สาระสำคัญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาอย่างยั่งยืน รัฐบาลปัจจุบัน นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2557) แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับเดิม (พ.ศ.2545-2559) นั้นเป็นแผนระยะยาวที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงเห็นควรให้คงปรัชญาหลักเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของแผนฉบับเดิมไว้ แล้วปรับปรุงในส่วนของนโยบายเป้าหมายและกรอบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีวัตถุประสงค์

1. พัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานของการพัฒนา
2. เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้
3. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคนและสร้างสังคม

คุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้

แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (2552 - 2559) มีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือเป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์ที่เอื้ออาทรต่อกัน (แผนการศึกษาชาติฉบับปรับปรุง 2552-2559) จากแนวนโยบายการพัฒนาการศึกษาของแผนการศึกษาแห่งชาติ ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2559 จะเห็นว่าการปฏิรูประบบการบริหารและจัดการศึกษาโดยการให้ประชาชนในชุมชน และท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2539) ดังนั้น ชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดการเรียนการสอน เพราะชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญยิ่ง และในปัจจุบันแหล่งความรู้ในชุมชนปราชญ์ท้องถิ่น เป็นสื่อการสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน

จึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญในการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันและมีความสำคัญในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ระบุไว้ในมาตรา 7 มาตรา 23 และมาตรา 27 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุจุดหมาย การศึกษาคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาเพื่อความเป็นไทยกำหนดนโยบายให้ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการ

อนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกของสังคมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เหมาะสมกับยุคสมัยต่อไป

4.3 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

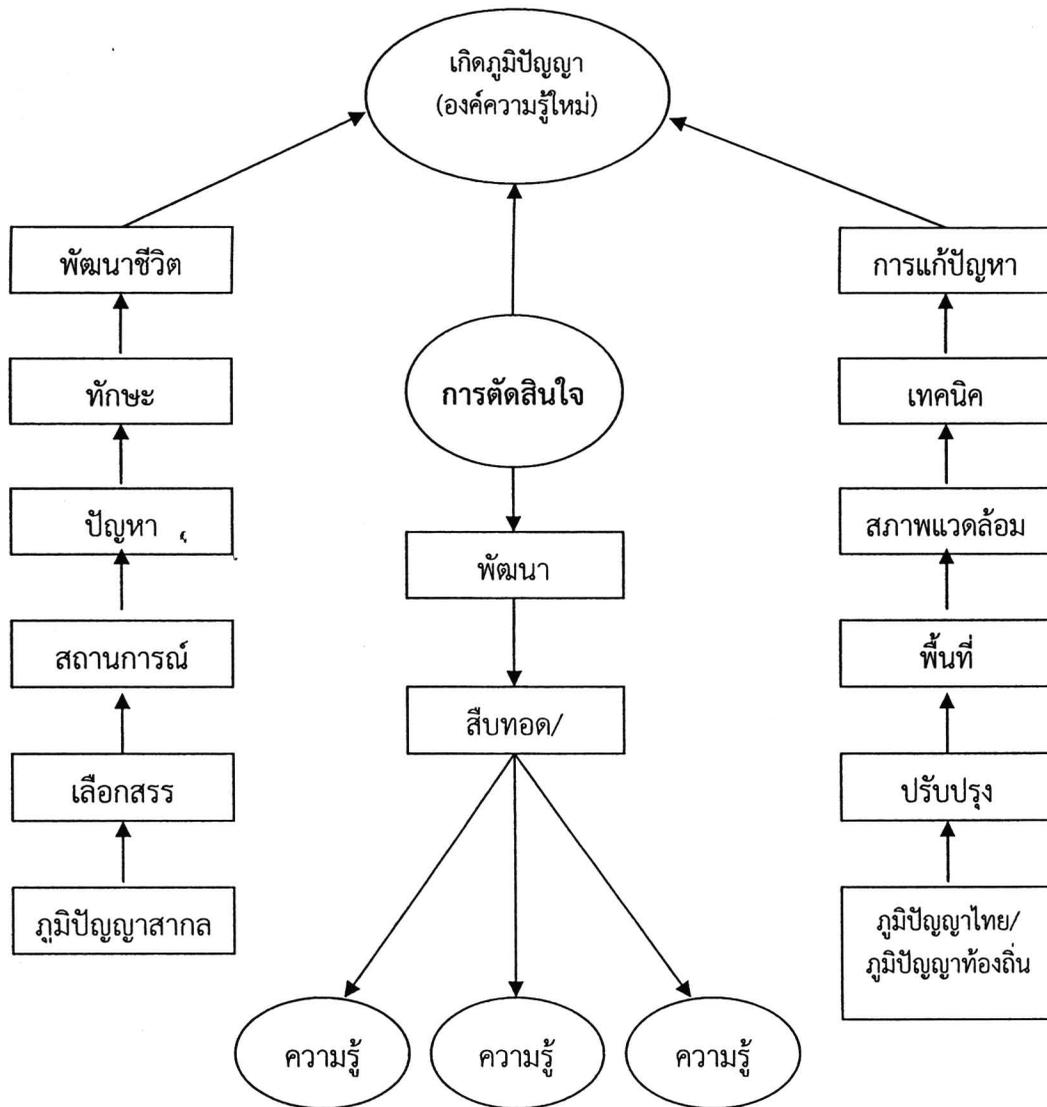
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านเอง สามารถ บุญจันทร์สุรย์ (2534) เป็นวิถีชีวิตในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ มีความหลากหลายตามสภาพท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสังคมไทยเดิม นับถือศาสนาพุทธและมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจึงมีภาพรวมของลักษณะทางภูมิปัญญาหลากหลาย แต่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งมีผู้ถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2533) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะดนตรี

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืชธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กันอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ภาพประกอบ 3 กระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541: 16).

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ประการดังนี้

1. มีความจำเพาะท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมขึ้นมา ประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องกับท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจจะนำไปใช้ในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างกันไม่ได้ หรือไม่ดี

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ รุกขเทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็นนามธรรม ที่สื่อไปถึงส่วนลึกของจิตใจ ที่เชื่อมโยงไปสู่อัตตประโยชน์โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติ ซึ่งคนเราถ้าได้เคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้นการรู้อะไรถ้าสัมผัสได้เพียงวัตถุธรรมแต่ไปไม่ถึงนามธรรมย่อมสัมผัสได้เพียงตื้นๆหยาบๆ เป็นส่วนเป็นเลี้ยวขาดสัมผัสทางใจที่ลึกซึ้ง และการมุ่งอัตตประโยชน์ เช่นว่า ดินก็ดี แม่น้ำก็ดี ข้าวก็ดี ต้นไม้ก็ดี ก็เป็นแค่วัตถุซึ่งมีส่วนประกอบอย่างนี้ตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่มีความเคารพ จะทำอะไรกับสิ่งเหล่านี้ก็ได้ ความคิดและทำที่อย่างนี้จึงนำไปสู่การทำลายสูง

3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ ผู้อาวุโสเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า จึงให้ความเคารพผู้อาวุโส

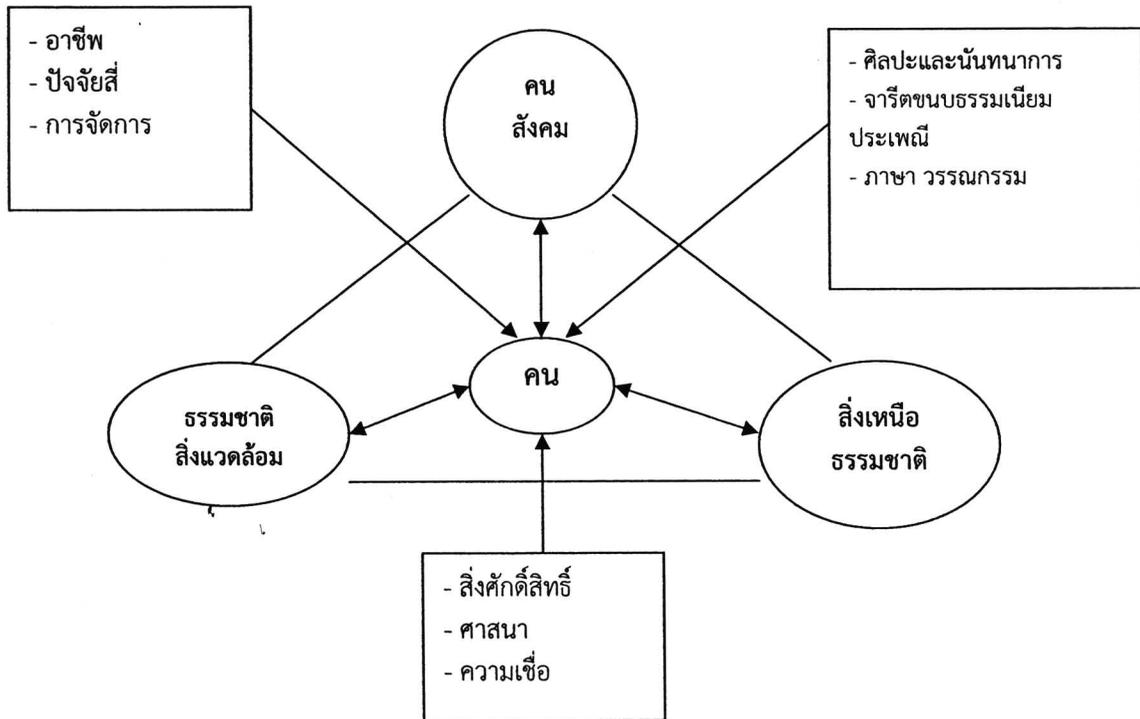
4. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

5. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร ทัศนคติ ศิลป ดนตรี และอื่นๆ

นันทสาร สีสลับ (2541) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม จะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ แบ่งลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

จากทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมานี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน ซึ่งหมายถึง ชีวิตชุมชนสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นดังภาพประกอบ ดังนี้

ภาพประกอบ 4 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

ที่มา: นันทสาร สีสลับ. (2541: 21).

จากภาพประกอบ 4 จะเห็นได้ว่า ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม ซึ่งมีการแสดงออกมาในลักษณะจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะนันทนาการ ภาษา วรรณกรรมตลอดจนการสื่อสารต่างๆ และภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมา ในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญที่มีความแตกต่างกันไปหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็มีลักษณะเด่นเฉพาะของตนเองเป็นเอกลักษณ์อยู่ในตัวเอง แต่ก็เชื่อมโยงสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติแวดล้อมภายนอกอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากภูมิปัญญาเกิดจากสภาพแวดล้อม คือเป็นความรู้ ความนิยม หรือความเชื่อ ที่เป็นมรดกทางสังคมที่สืบทอดกันมา มีความสอดคล้องกับสภาพของความเป็นอยู่ในสังคมนั้นๆ มีลักษณะที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม

4.4 ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่สะสมมาขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตและสังคมในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย ซึ่งมีความหลากหลายแต่ไม่แตกต่างกันมากนักเนื่องจากมีพื้นฐานเดียวกันนั่นคือ ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นจึงจำแนกสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดังนี้

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นตามอัตตประโยชน์ได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทเพื่อการยังชีพมีขึ้น เพื่อการอยู่รอดอยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐาน ยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีการทำมาหากิน วิธีการเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยๆ เพิ่มพูนและงอกงามขึ้นจนดูเหมือนเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เริ่มแต่ภูมิปัญญาการเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ล่าสัตว์ ตีผึ้ง การทำเครื่องใช้เครื่องจับสัตว์น้ำ เช่น นก ปลา เสือ ช้าง เป็นต้น ภูมิปัญญา เหล่านี้ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัวเฉพาะถิ่นขึ้น เช่น หน้าไม้ ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา การไถ คราดหว่าน ดำ เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับอาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญา การเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกมัด ถักทอ ผูกเงื่อน

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหารวิธีปรุง และวิธีถนอมอาหาร

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำเอาสิ่งต่างๆ มาปกปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหัตถกรรมเครื่องนุ่งห่มทอเปลือกไม้ ทำเป็นผ้า การทำและใช้ดินเผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำฟืมและกี่สำหรับงานทอ ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิด มาใช้เป็นตัวยา การผสมยา การใช้ยา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนทุกหมู่เหล่าต่างๆ พยายามจะให้ตนมีชีวิตที่มั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่างๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พืชพันธุ์ฐานะ และอำนาจ ผู้คนทุกหมู่เหล่าย่อมอาศัยฐานะและอำนาจ เพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคมขีดจำกัดของการศึกษาขีดความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและยุคสมัย โดยภูมิปัญญาทุกกลุ่มนี้มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และตำแหน่งหน้าที่

รุ่ง แก้วแดง (2541) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 11 ประเภท ตามสาขาต่างๆ ดังนี้

1. สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในภาวะต่างๆ ได้เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด แก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านสุขภาพและอนามัย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงการจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนใน การประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

6. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในด้านผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

7. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กร ชุมชนนั้นๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรเช่น การจัดการกรกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

8. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดด้านวรรณกรรมทุกประเภท

9. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึงความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ที่บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนาต่างๆ การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีประเพณีประเพณี เป็นต้น

10. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การอบรมเลี้ยงดู การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดผลสำเร็จ

กรมวิชาการ (2542) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบ และนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น

2. ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติต่อกันมา หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้หรือความคิดลงในวรรณกรรมต่างๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิตสอนใจ การละเล่นต่างๆ นิทานพื้นบ้าน ตลอดจนศิลปะ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมต่างๆ และโบราณอูบาย ฯลฯ

3. การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพโดยอาศัยหลักธรรมชาติ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. การประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิม กับแนวคิดหลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เทคโนโลยีการหล่อโลหะทองเหลือง การนวดข้าว การก่อสร้าง

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) ได้จัดแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ไม่อาจอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นสังคมในชุมชน ดังนั้น จึงมีการพบปะสังสรรค์ร่วมกัน และเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนอยู่อย่างสันติและสงบสุข จึงจำเป็นต้องมีการจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เช่น คติ ความเชื่อ ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามหรือห้ามไม่ให้กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ดีไม่ควรกระทำ ถ้าทำไปจะเป็นบาปเป็นคนชั่ว การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติทั้ง 12 เดือนในแต่ละปี คำสอนของศาสนา อันได้แก่ ข้อปฏิบัติที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่คนไทยในท้องถิ่นปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประจำ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์อยู่กับธรรมชาติในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ มนุษย์จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต ตลอดจนการแก้ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพภายในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการทำมาหากินของคนในท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี การรักษาโรคด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อ ได้แก่ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนใน

โองถึนดว้ความเชือตามพธิ์กรรมต้งๆ หรือกการรกษาโรคดว้ยาสมุนไพร การเสยเคระห้เสยเชือเสยลาง การสวดอุบาทว์ การด่งเก้ การสยบชะตา ร้าผีฟ้า เป็นต้น อาหารการกิน ชึ่งเป็นวัฒนธรรมนการดำเนนชิวิตเกยว้กับการกินอยู่ต้งๆ

3. ภูมิปัญญาโองถึน ที่เกยว้กับความส้พันธระหว่างมนุษย์กับประสบกการณ้ เป็นลึ่งที่คนในมุชนได้พบเห็น จากประสบกการณ้ของชาวบ้านเอง หรือกจากประสบกการณ้ที่พบเห็นจากสังคมาายนอกลมุชน ชึ่งปรากฏเป็นหลักฐานแล้วนำมาถ่ายทอดโดยการบอกเล่าบันทีกแสดงปลุกสร้างให้เสมกลมกลืนให้เข้ากับโองถึนของตนเองในลักษณะ ด้งนี้

3.1 การบันทีกประวัตศาสตร้ หมายถึง การบันทีกเรืองราวเหตุการณ้ทางประวัตศาสตร้ ชึ่งเรือกมาในรูปรการบอกเล่า การบันทีก เช่น ตำนานเมืองอุบล ภาพเขียนลึ่งที่แสดงถึงสังคมาการลาไตร้ สังคมาเกษตรกรรม ‘จารึกปากแม่่น้ำมูล เป็นต้น

3.2 โบราณสถานโบราณวัตถุ หมายถึง ลึ่งปลุกสร้างหรือลึ่งของที่มีอายุเก้าแก่ และมีล้าค่าลึงต่อประวัตศาสตร้ และคนในโองถึนที่พบเห็น เช่น ปราสาทหิน ธาตุ หอไตร วัด ที่พักภาศยพระพุทธรูปร ภาพลึงการรายณ้บรมลสิงค์ เป็นต้น

3.3 วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้าน หมายถึง การบอกเล่าเรืองราวต้งๆ โดยมีการผูกเรือกหรือเล่าเรือกเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น เชียงเมยง ผาแดงนางไอ่ นางผมหอม การะเกดผญาหมอล้า เพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

อังกูล สมคะเนย (2543) ได้สรุปรประเภทของภูมิปัญญาโองถึนไว้ ด้งนี้

1. กลุ่มที่ 1 คดิ ความคดิ ความเชือ หลักการที่เป็นพื้นฐานองค้ความรุ้ที่เกิดจากการสังสม่ายทอดกันมา ได้แก่ความเชือกทางพุทศาสนาเช่นพธิ์สวดมนต์ไหว้พระ พธิ์ฟังเทศนในวันล้าค่าลึงทางศาสนา เป็นต้น ความเชือกแบบพราหมณ้ เช่นพธิ์บายศรีสู่ขวัญ ความเชือกแบบผี เช่นพระภูมิเจ้าที่การวงสรวงต้งๆ ความเชือกเรือกบุคคล เช่น การเคารพบรพบุรุษ ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา เป็นต้น

2. กลุ่มที่ 2 ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่การละเล่นพื้นบ้าน เช่น หมอล้ากลอน หมอล้ารำหมู่ ล้าตัด ลิก ล้าตัด การรำเช็งเป็นต้นดนตรีพื้นฐาน แคน พิณ โปงลาง ศิลปกรรมไทย ประเพณีต้งๆ เช่น บุญบั้งไฟ บุญกฐิน

3. กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในแต่ละโองถึนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมย เช่น อาหารไทย เครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การจักสาน การเกษตรหัตถกรรมในครอบครัว

4. กลุ่มที่ 4 แนวคดิ หลักปฏิบัติการ เทคโนโลยีใหม่ ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในมุชนอย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่

4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยตรงนั้น มีผู้วิจัยไว้ไม่มากนัก แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือแหล่งวิชาในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาในระดับต่างๆ นั้น มีดังนี้

อังกุล สมคะเนย์ (2535) ได้ศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนครูวิชาการในโรงเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โดยวิธีการเชิญภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมามีส่วนร่วม ในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการมีปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายและด้านนิเทศติดตามผลตลอดจน ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรสุพรรณบุรี ซึ่งพบว่าศึกษานิเทศก์และผู้บริหารโรงเรียนได้รับนโยบายการสนับสนุนส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ได้มีการนำเรื่องวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้ครูส่วนใหญ่ศึกษาและนำภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเชิญเจ้าของภูมิปัญญามาร่วมกิจกรรมและไปศึกษาจากปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น ในด้านการจัดทำเนื้อหาวิชาหรือรายวิชาขึ้นใหม่ไม่มีการจัดทำ สาเหตุคือมีภารกิจมากเกินไปและไม่มีเวลาเพียงพอ ปัญหาในการนิเทศติดตามผลคือ ขาดงบประมาณ และไม่มีเวลาจะติดตามผลผู้บริหารยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

ณรงค์ ก่องแก้ว (2540) ได้ทำการศึกษา เรื่องการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดลำพูน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ปัญหาและอุปสรรคการนำไปใช้พบว่า 1) สภาพการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นคือทรัพยากรบุคคลและ ทรัพยากรทางธรรมชาติทรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นและทรัพยากรทางสังคม โดยลักษณะที่ดำเนินการมากได้แก่การปรับปรุงหรือเลือก ใช้สื่อให้เหมาะสม ส่วนการจัดสร้างสื่อขึ้นใหม่มีการดำเนินการน้อย 2) การพัฒนาหลักสูตรที่มีการดำเนินการมากได้แก่หน่วยต่อไปนี้เป็นสำคัญ เหตุการณ์ ข่าว สิ่งแวดล้อมทางสังคม และการทำมาหากิน 3) ปัญหาการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตร คือ ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการนำวิทยาการท้องถิ่นมาใช้พัฒนาหลักสูตร

ศิริพงษ์ นวลแก้ว (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยมีจุดมุ่งหมายการวิจัย เพื่อเป็นการศึกษากลุ่มภูมิปัญญา และลักษณะภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ศึกษาระดับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและประมวลความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาหลักสูตรพบว่า 1) กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมากที่สุดคือ กลุ่มศิลปวัฒนธรรมและประเพณีรองลงมาคือ กลุ่มคติ ความเชื่อ กลุ่มประสบการณ์ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้มากที่สุดคือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย รองลงมาคือ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการงานอาชีพ กลุ่มทักษะและกลุ่มประสบการณ์พิเศษ 2) การพัฒนาหลักสูตรอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกเป็นรายละเอียดปฏิบัติพบว่ากำรจัดกิจกรรมเสริมอยู่ในระดับมาก ส่วนการปรับรายละเอียดเนื้อหา กำจัดทำคำอธิบาย การจัดทำและเลือกใช้สื่ออยู่ในระดับปานกลาง 3) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ส่วนใหญ่ใช้วิธีเชิญมาเป็นวิทยากร ปัญหาที่พบคือขาดงบประมาณในการดำเนินการ ผู้บริหารโรงเรียนและครูเห็นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ควรนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นนั้นควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นสมุนไพร จักสาน เกษตรกรแบบผสมผสาน ส่วนปราชญ์ชาวบ้านมีความเห็นว่า ควรนำภูมิปัญญาเกี่ยวกับการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ และควรสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ความเชื่อจากศาสนาและวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมในชุมชนมาสอนในโรงเรียน

ศรีรัตน์ บุญศรี และคณะ (2541) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดน่าน พบว่า 1) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ส่วนใหญ่นำความรู้มาใช้สอนในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ ครูผู้สอนนำมาใช้ในการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางมีการปฏิบัติน้อย 2) การจัดการเรียนการสอนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของครู ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมาก ส่วนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ได้รับการสนับสนุนในจำนวนน้อย

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) ได้วิจัยสภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า

1. การสนับสนุนให้ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษานำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2. การนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีการนำมาปฏิบัติในระดับปานกลาง

3. ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

4. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

อภิรดี บำรุงสุข (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการในการสอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่าการบูรณาการภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การบูรณาการภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการจัดการเรียนการสอนด้านการพัฒนาเจตคติการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านและความรักความผูกพันกับท้องถิ่นระดับการบูรณาการอยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเมื่อเทียบกับการบูรณาการภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านมีค่าเฉลี่ยรองลงมา สำหรับด้านการฝึกทักษะการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

นัทธี พงษ์ดนตรี (2544) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนของครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดมณฑลจันทบุรี และเปรียบเทียบกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแต่ละหมวดวิชาผลการวิจัยพบว่าครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก สังกัดมณฑลจันทบุรี มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด และครูผู้สอนมีปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับน้อย เมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่พบว่า ครูผู้สอนแต่ละหมวดวิชามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน

สุดใจ อ่อนฤชา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาสหวิทยาเขตภูเวียง ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารและหัวหน้าหมวดวิชาในด้านบทบาทหน้าที่ ไม่มีการจัดประชุมเกี่ยวกับ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ด้านนโยบายมีการกำหนดแนวนโยบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ด้านแผนงาน

โครงการมีการกำหนดแผนงานโครงการการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและ กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีปัญหาคือ ครูผู้สอนไม่ให้ความสำคัญ บุคลากรไม่มีความสามารถ ชุมชน หรือผู้ปกครองนักเรียนไม่ให้ความสำคัญมีปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดการ ควบคุม ดูแลกำกับและนิเทศ

บังอร ฝ่ายสัจจา (2546) ศึกษาเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดการเรียนการสอนนอก โรงเรียนในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา มีทั้งหมดแบ่งเป็น 9 ประเภท ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ ลักษณะการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ ส่วนใหญ่นำมาใช้ในด้านการเป็นวิทยากร ด้านการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมในด้ว การปรับปรุงหลักสูตรและจัดกิจกรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือการสร้างหลักสูตร และจัดกิจกรรมใหม่ พบว่า ส่วนใหญ่นำกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ลักษณะการโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับ ความต้องการของท้องถิ่น พบว่า นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ส่วนปัญหาที่ พบ ด้านการพัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานขาดความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นบุคคลไม่มีความรู้พอที่จะมา มีส่วนร่วม ในการพัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรม ด้านการนำมาเป็นวิทยากร ได้แก่ ไม่มีทักษะในการถ่ายทอด ความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และด้านการนำมาเป็นสื่อเพื่อการศึกษา ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นสื่อการศึกษา

ประไพพรรณ ผ่องสวัสดิ์ (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาบทบาทผู้บริหารสถาน ศึกษาในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 1 โดยศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการและหัวหน้ากลุ่ม สารของโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับชั้น ชั้นที่ 3 และชั้นชั้นที่ 4 จำนวน 80 คน ผลการศึกษาพบว่าบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริม การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีเขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางทุก ด้านโดยมีค่า เฉลี่ยเรียงตามลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ ประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ ประเภท ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีและประเภทอาชีพตามลำดับ, ผู้บริหารที่มีอายุ, ระดับการศึกษา, ประสบการณ์การทำงาน, ระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ไม่ ต่างกัน ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาที่มีสถานที่ตั้งโรงเรียนต่างกัน มีการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ใน

ชุมชนต่างกัน โดยผู้บริหารที่มีสถานที่ตั้งโรงเรียนในเขตอำเภอเมืองมีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมากกว่าผู้บริหารที่มีสถานที่ตั้งโรงเรียนในเขตอำเภอบางกรวย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำหลักการแนวคิดดังกล่าวมา กำหนดรูปแบบการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในลักษณะกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีความรักและภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยการจัดกิจกรรมในลักษณะจัดค่ายการเรียนรู้เป็นฐานการเรียนรู้ที่ครอบคลุมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความสนใจใฝ่เรียนรู้ ด้านจิตสาธารณะ และด้านรักและภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่น